

**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

Gazdasági Folyamatok elmélete és Gyakorlata
Doktori Iskola

Huff Endre Béla

AZ ETIKAI KONTROLL ÉS ELŐZMÉNYEI

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Témavetető: Dr. Báger Gusztáv
NYME-KTK Közgazdasági Intézet

Sopron, 2009

Doktori iskola: Széchenyi István Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata

Vezetője: Prof. dr. Székely Csaba Dsc.

Program: Pénzügyi alprogram

Vezetője: Prof. dr. Báger Gusztáv CSc

Témavezető: Prof. dr. Báger Gusztáv CSc

.....
Témavezető támogató aláírása

KITŰZÖTT CÉLOK

Szakmailag megalapozott érvek szólnak amellett, hogy nemcsak mikrogazdasági, de nemzetgazdasági szinten is hasznos a közpénzügyek kontroll alatt tartása. Hasonlóan erős és szintén szakmai érveket lehet elmondani amellett, hogy társadalmi (szociális), és etikai kontrolljukra szükség van. A dolgozat elkészítésekor az egyik célom az, hogy az etikai kontroll felettébb szükséges voltát érvekkel támasszam alá, de nem a szociológia és a gazdasági etika ismert módszereivel, hanem a közgazdaság- és pénzügytan módszereivel. Másik célom az, hogy rávilágítsak: az etikai kontroll a számvevőszéki gyakorlatot is hatékonyabbá képes tenni.

A gazdaságelméleti és etikai fogalmak tisztázását követően a gazdasági és etikai tényezőket vizsgálom meg, hogy anyagi értelemben milyen mértékben hatékonyak? Standard pénzügyi befektetések megtérülésével mennyiben rokonítható, s mennyiben nem egy társadalmi célú és etikus kiadás? Terjedelmi okokból nem foglalkoztam a téma minden kérdést felölelő bemutatásával (pl. vállalkozás-gazdaságtan, nemzetközi pénzügyek stb.), kizárólag a közpénzügyek etikai kontrolljára és történelmi előzményeire koncentrálok.

- Bemutatom, hogy a közgazdaságtanban a maga természetességével van benne a gazdasági-etikai tartalom, melyet érdemes hagyni érvényesülni, a gazdasági tervezés és ellenőrzés hatékonyságának fokozása érdekében.
- Praktikus feladatként fogalmazom meg, hogy a felállítandó etikai normák a gyakorlatban is beváljanak mind a kormányzati szintű gazdasági tervezés, mind a közigazgatás, mind pedig a közpénzügyi ellenőrzés során.
- Az etikai kontroll történeti – gazdaságtörténeti, gazdasági-elméletitörténeti – előzményeinek bemutatásával a célom egyrészt az, hogy bebizonyítsam, hogy az állami szintű központi gazdasági tervezés és ellenőrzés összehangolása iránti igény már a régi korokban is jelen volt, másrészt hogy történeti távlatból rátekintve észrevegyük az etikai kontroll régen is és ma is fontos kérdés, amivel foglalkozni szükséges.
- A gyakorlati alkalmazás lehetőségét mintegy igazolandó vizsgálom meg a jelenlegi magyar közpénzügyi rendszert. Az Állami Számvevőszék szakmai vitára bocsátott Téziseit alapul véve az etikai kontroll helyét szintén tézisszerűen vizsgálom meg.

ALKALMAZOTT MÓDSZEREK.

Módszertanilag is helyre kell tenni a közpénzügyek és az etika viszonyát. Az ellenőrzés és etika, valamint az ellenőrzés és tervezés kapcsolatát, hogy ne lehessen őket egymás ellen hangolni. A tervezést és ellenőrzést egyaránt kielégítő módszertant érdemes úgy megválasztani, hogy az a gazdasági tervezés etikai tartalmának és az ellenőrzés etikai tartalmának egyaránt megfeleljen.

- Jóval szélesebben értelmezett módszertani megfontolásokra van szükség az etikai kontroll és előzményeinek bemutatásakor, mint amit a gazdaságtudomány hagyományosan alkalmaz.
- A gazdasági matematikai apparátus mellett szükség van a pragmatikus filozófiára és a modern rendszerelmélet módszereire, hogy maga a probléma kerülhessen középpontba.
- Diagnosztikus módszerek alkalmazása nemcsak az orvosi gyakorlatban, a terápia előkészítésekor válik be, de a tervezés és ellenőrzés praxisában is. A jó diagnosztika, Magyar Imre szavai szerint, „a jelenség megfigyelése és ezek összevetése alapján kiválasztja lehetőségek közül azt, amely egyedül – vagy ha nem is egyedül, de a legnagyobb valószínűséggel – alkalmas a jelenség magyarázatára.” Módszere számunkra is követésre méltó.
- Az alkalmazott matematikai módszerek mellett a gazdasági és etikai tartalom összehangolásának speciális feladata miatt kap jelentős szerepet a problémamegoldás logikai apparátusa.
- Az alkalmazott matematikai módszerek megválasztását a dolgozat témája határozta meg. A számvevőszéki ellenőrzés szakmai szabályaihoz kapcsolt módszertan (ÁSZ – Módszertani Kiadványok. (2004) 263-265. old.) (Vörös L. (2002): Az ellenőrzés rendszere és módszertana. Perfekt Kiadó. 27-29. old.), és a klasszikus gazdasági matematika mellett a nem lineáris adatsorok hatására a káoszelméleti és játékelméleti megközelítés is szükséges. Bertalanffy, Nash, Gibbons játékelmélete lehetővé teszi, hogy igazoljuk az együttműködő játszmák (szociális piaci modellek és etikus viszonyok) előnyeit, hogy alkalmazásuk mellett a játékosok (x és y) között magasabb „U” kifizetést (nyereséget) eredményeznek, mint együtt-nem-működés (antiszociális piaci modellek) mellett:

S (együtműködés) → $U_{\text{maximum}}/(x+y)$

S (versengés) → $U_{\text{minimum}}/(x+y)$

Az etikai normák alkalmazásának gazdasági következményét vizsgálva a Brown, Poincaré, Ljapunov, Fokasz-féle káoszelmélet segítségével átvilágítva speciális felfedezésekre nyílik lehetőség. Azok után, hogy az antiszociális piaci modell mellett érvelők szerint az etika irracionális, azt mindjárt kaotikus elemzésnek kell alávetni. Ezzel szemben a szociális piaci modell és az etikus gazdasági értékek követői részéről a kaotikus elemzésre csak az etikus magatartás racionális értékelése után kerül sor, ami pontosabb számítást tesz lehetővé.

- Logikával a gazdasági matematika hagyományosan nem foglalkozik. A felsőbb matematika is legfeljebb a halmazelmélet részeként említi, de nem fejt ki. Ennek valószínűsíthető oka, hogy a gazdaságtudományokban ritkán kerül elő. Ahol mégis – mint a relációk, azonosságok, következtetések kérdésénél – ott a halmazelméleti megközelítés elégséges. A logikai apparátus használata mellett szóló fő érv, hogy segítségével a gazdaság és társadalomtudományi, valamint etikai fogalmakat képesek vagyunk kezelni, korrekten lehet fogalmaikat definiálni és bemutatni az egymáshoz való viszonyaikat.

Az alkalmazott logikai apparátusunk: Gottlob Frege és Bertrand Russell modern szimbolikai jelkészlete. Segítségével árnyaltabban írhatók le a fogalmak logikai viszonya.

A gazdasági tervezés (Ter) és ellenőrzés (Ell), valamint az etikus (E) és gazdasági (G) értékek kapcsolatát tisztázandó hasznos megkülönböztetni a logikai azonosságot és logikai ekvivalenciát.

„ $(\text{Ter}_G = \text{Ell}_G) = \text{Ter}_G$ ” illetve „ $(\text{Ter}_G = \text{Ell}_G) = \text{Ell}_G$ ”
(?) (?)

Természetesen ezek nonszensz állítások. Logikai ekvivalencia reláció segítségével a következőképp oldódik meg a gazdasági, illetve etikus szemléletű tervezés és ellenőrzés kapcsolatának a problémája. Még a Leibniz féle un. azonosság paradoxont is kikerülhetjük.

$\text{Ter}_G \Leftrightarrow \text{Ell}_G$ illetve $\text{Ter}_E \Leftrightarrow \text{Ell}_E$
 $\text{Ter}_G \neq \text{Ell}_G$ $\text{Ter}_E \neq \text{Ell}_E$

KUTATÁS EREDMÉNYE

Az etikai kontroll iránti igény veti fel az etikai tartalom pontos meghatározását, kiemelve azokat a tényezőket, melyek a közpénzügyek tervezőinek és ellenőreinek segítségére vannak.

- Etikai tartalom (E) a cselekvő emberrel foglalkozik, nem önmagától születik, hanem cselekedeteik formálják. Nem rossz x és y, és nem jó z mindaddig, míg cselekvő kapcsolataik megítélhetővé nem válnak. Például: „x és y korrump módon kikerülik z-t, z nem hajlandó velük korrump kapcsolatot létesíteni.” Etikailag ez a következőképpen értékelhető:

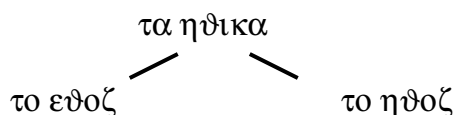
/K(x) = korrump szereplőnk (x) ≠ E./

$(K(x) \& K(y)) \vee \sim K(z)$

$(\sim E(x) \& \sim E(y)) \vee E(z)$

Az etikai tartalom feltárása a korrump résztvevők, és az általuk kirekesztettek megnevezését teszi lehetővé, tehát a cselekvő ember világra irányul.

- Az erkölcs és morál elkülönítése (teoretikus megfontolásokon túl) funkcionális szempontból fontos. Gazdasági-etikai vizsgálódások során nem kerülhető meg a vele való foglalkozás. Az etikának ezt a kettős természetét Arisztotelész mutatta be.

„Ethosz” az etika tartalma. Ugyanaz a hangalak élesen különböző tartalmat takar..

το εθος = Szokás, öröklött állapot, (ezen szokások szerint) megnyilvánuló állapot.

Minden közösség kitermeli magából azokat az értékeket, melyeknek betartását tagjaitól a továbbiakban elvárja. A rómaiak ezt moralitásként fordították latinra.

το ηθος = Meghitt, drága, becses hely, jellem, érzelm, emberi (jellemzően emberi).

Aki mindenekelőtt jelleme ethosza szerint hoz döntést, az erkölcsi döntést hoz.

Az etikát, ezen kettős természetével kell beemlíteni a gazdasági életbe. Képes rá, hogy módszereivel, morális elvárásaival, erkölcsi kétségeivel, mintegy megtermékenyítse azt. A közszolgálati intézmények alkalmazottai gyakran kerülnek szembe a morális és erkölcsös döntés ellentmondásával. Szakmailag elvárt és/vagy megalapozott döntést kell meghozni, miközben azt erkölccstelennek tartja.

A probléma feloldására Werbőczy a szakszerűség morális értékének követését

javasolta. Ha továbbra is megmarad az erkölcsi feszültség, úgy érdemes elhagyni a pályát. (Werböczy I. (É.n.): Hármaskönyv. In. *Corpus Juris Hungarici* – Magyar törvénytár. Franklin-Társulat.) A közpénzügyek szintjén a gazdasági döntéseknek mindig van etikai tartalmuk. A döntéshozó szerepének megítélésakor tisztább képet kapunk, ha ezt a tartalmat – kettős természetének figyelembevételével – bevonjuk a vizsgálatba.

A közpénzügyek tervezésének, vitelének és ellenőrzésének etikáját a sarkalatos erények feltárása után érdemes rögzíteni és a továbbiakban standardokként számon tartani.

- Erényekről: tekintsük erényesnek az emberi értékek felmagasztalását. Erényes az az egyén, aki ezt képes jelleme szigorúságával minden élethelyzetben követni. Erényes az az intézmény, amely képes ezen elvárásoknak megfelelő morált kialakítani, rögzíteni és működtetni. Tekintsük erényesnek azt is, aki ezen elvárásokat képes összeegyeztetni a praktikus kihívásokkal.
- Standardokról: kialakításukkal az a célunk, hogy az erényes viselkedés és döntéshozatal elvárt alapelveit rögzítsük. Csak az arra alkalmas erényeket érdemes standardként rögzíteni. Ezeket az alapvető erényeket azért nevezzük sarkalatos erényeknek, mert rájuk az erényeknek egész rendszere épül. Nemcsak emberi értékeket képviselnek, de úgy képesek a gazdasági mechanizmusokba szervesülni, hogy az etikai kontroll igényeit is kielégítik.
- Sarkalatos, standardizálható erények rendszere a HUMÁNUM-ra alapozott általános emberi erényekre, a GAZDASÁGOSSÁG-ra alapozott általános gazdasági erényekre, valamint a TRANSPARENTCIÁRA és EGYÜTTMŰKÖDÉSRE, mint a tervezés és ellenőrzés szakmai erényeire épül.
- HUMÁNUM – Az általános emberi erények a legáltalánosabb szinten az emberi értékek felmagasztalásáról szólnak. Alapvető erényei: Bölcsesség, Bátorság, Szolidaritás, Szeretet, Természetvédelem. Minden egyéb értéket belőlük vezetünk le.
- GAZDASÁGOSSÁG – Az általános gazdasági erények mintegy az általános emberi erényeknek komplementer fogalmai. Alapvető erényei: Racionalitás, Hatékonyság, Rendszerszerűség. Nem pusztán a gazdaság öntörvényű értékeit fejezik ki, de fontos társadalomformáló tényezők is.

- **TRANSPARENCIA** – Az Együttműködés erényével a tervezés és ellenőrzés szakmai erényként a Humánus és Gazdaságosság erényei közé illeszkedik. Alapvető erényei: Igazságosság, Őszinteség, Bizalom, Megbízhatóság, Hitelesség, Tárgyilagosság, Titoktartás, Szakmai kompetencia, Integritás.
- **EGYÜTTMŰKÖDÉS** – A Transzparencia erényével együtt sarkalatos szakmai erény. Alapvető erényei: Szakmai együttműködés, Összes érintett bevonása. Tervezést, ellenőrzést, de az állami és közintézményekben folyó munkát is hatékonyabbá teszi, ha a munka folyamatába az összes érintettet bevonjuk, velük közösen oldjuk meg a szakmai feladatokat, közösen érvényesítjük az általános és szakmai erényeket.

Bebizonyítható, hogy a gazdasági élet minden területén – a közpénzügyek tervezésénél, az ügyek vitelekor és az ellenőrzés során – az etikus eljárások alkalmazása anyagilag is megtérülnek.

- Az általános, gazdasági és szakmai erények alkalmazásait nem pusztán kiadást növelő tételeknek, hanem befektetésnek érdemes kezelni.
- Az etikus befektetések tervezhetők, a haszonnövekedésükkel számolni lehet.
- A befektetések hagyományos (Intern) gazdasági tényezőinek profitnövelő képességük mellett a külsődlegesként elkönyvelt (Extern) tényezők hatásaival is számolni kell. Lehet negatív és pozitív előjelű. Az etikus megfontolások – hatásukon keresztül – kellő előkészületek esetén, értéknövekedést idéznek elő, tehát pozitív externáliák.

Gazdasági tényezők = Intern + Extern

- A klasszikus elemzés hagyományosan az Intern gazdasági tényezőkre irányul. Extern tényezőket csak legfeljebb kockázatként vette számításba. Ne feledjük, hogy mára „a gazdasági szférán belül is a humántőke, az alkotó és előrevivő emberi tudás lett és egyre inkább lesz a meghatározó tényező. Ebből azonban az is következik, hogy az optimális ország működés kialakításához egyszerre és szinte egyforma súllyal kell számításba venni a gazdasági és az azon túli szférát.” (Báger

– Kovács. 2007. 451. old.) A tényezők reális számításba vétele tehát igényli egyrészt az externáliák internalizálását, morális projekcióját, pénzügyi értelemben a kapitalizációját.

- Az externáliák és az etikai tartalom – akár pozitív, akár negatív gazdasági körülmények – úgy működnek, miként a befektetések. Ha rendelkezünk T tőkével és azt n futamidővel etikus céllal fektetjük be, úgy az E etikai tartalom hatására értéke megváltozik. Ugyanaz történik, mint bármely más befektetésnél, az értékkel rendelkező dolgok, javak (pl. műkincsek) a futamidő alatt növelik értéküket. A devalválódó dolgok, javak (pl. gépjárművek) a futamidő során vesztenek értékükből. Ezt nevezzük erkölcsi javulásnak, illetve erkölcsi romlásnak.

- A befektetett T tőke – legyen 1 dollár – r kamatlábbal számolt jelenértéke ciklusonként: $T + \frac{T}{(1+r)^2} + \frac{T}{(1+r)^3} + \frac{T}{(1+r)^3} \dots$ T jelenértékét FV elérni kívánt összeg szerint is meghatározhatjuk: $\frac{FV}{(1+r)^n}$. Megtudjuk, hogy a befektetett tőkénk

értéke n futamidő alatt p kamat mellett milyen mértékben változik. A diszkontérték változását tisztán pénzügyi befektetésként vizsgálva T értéke a következő:

$$T = T_n \cdot \frac{1}{p} = T_n \cdot v^n \quad (v = \text{diszkonttényező. } v = \frac{1}{r})$$

Ugyanazt tapasztaljuk, ha Intern tényezőkre változtatott Extern körülmények hatását vizsgáljuk. A morális projekció etikai-tartalom értéknövelő képessége a következő:

$$E = T_n \cdot \frac{1}{p} = T_n \cdot v^n$$

Az értéknövekedés mindkét esetben azonos.

- Externáliákra általánosítva csak annyi változás történhet, hogy negatív külső tényezők is megjelenhetnek a pozitív előjelű morális projekció mellett.
- Az externális befektetéseknek tartalma is externális, így ekvivalens viszony alakul ki közöttük: $T_{\text{Extern}} \Leftrightarrow \text{Extern}$. Az etikus befektetéseknek tartalma is etikus, tehát ekvivalens viszony alakul ki közöttük: $T_E \Leftrightarrow E$
- A kérdést makrogazdasági szinten mérlegelve, akár a korrupció, akár a „potyautasok” száma növekedésének következménye a nemzetgazdasági bevételek csökkenése. Az okok között gyakran ott van az etikus természetű (humán és társadalmi célú) (T_E) beruházások hiánya, ami feszültségeket szül. Negatív Extern

hatásokat váltanak ki, mintegy ellensúlyozva az érintettekben benne lévő morális gátlásokat. A nemzetgazdaság válságaihoz közvetlenül nem ezek vezetnek, de hozzájárulnak. A keletkező hiány leginkább az elmaradt haszon, amennyiben $T_n = T_E \cdot r^n$ ($r > 1$) kamatos kamatával számolunk.

- A humán befektetések megtérülése a pénzügyi befektetésekhöz hasonlóan futamidőhöz (n) kötődik. Ennek nagysága ciklusokra is osztható. Ha a ciklusok végén az $1 + r$ mértékű hasznot a befektető az alaptevékenységében tovább forgatja, úgy (p) kamatos kamatával növelt értéket könyvelhet el a végén. Morális projekciónál az etikus befektetés kvázi, extrajövedelem-termelő képességében ölt testet.

$$E_n = E \cdot (1 + n \cdot p) \Leftrightarrow T_n = T \cdot (1 + n \cdot p)$$

A humánbefektetés értéke az évek során növekszik. A futamidő minden szakaszára kiszámítható az értéknövekedése

$$E_n = E \cdot r^n \Leftrightarrow T_n = T \cdot r^n$$

A kulturális tartalom gazdasági természete hasonló az etikához, maga is externália. Esetében is azt a befektetői magatartást vizsgáljuk, amely a gazdasági szféra értéknövekedését befolyásolni képes a maga sajátos eszközeivel. Jellegzetessége, hogy adott társadalmi körülmények között több rivális kultúra ($C_1, C_2, C_3, \dots, C_n$) van jelen, mindegyik mögött a rá jellemző (E) moralitással és ($D = \text{decizio}$) döntési mechanizmussal.

- Max Weber adataival szemléltetve kitűnik, hogy morális tényezők hatására, azonos gazdasági feltételek mellett eltérő döntéseket hoznak a szereplők. A C_1, C_2, C_3 kulturális közösségek mindegyikéhez feltételezzük, hogy valamikor a 18-19. században Bádenben T befektetés érkezett: T_1+r_1 és T_2+r_2 és T_3+r_3 mértékben, tehát az adott kultúra lehetőségei szerint hasznosult. Ennek eredményeként alakult ki az az állapot, melyre Weber 1895-ben rátalált. (Weber. 1982. 29. old.)

$$C_1 = 589\,000 \text{ márka} / 1000 \text{ fő katolikus adóköteles jövedelem.}$$

$$C_2 = 594\,000 \text{ márka} / 1000 \text{ fő evangélikus adóköteles jövedelem.}$$

$$C_3 = 40\,000\,000 \text{ márka} / 1000 \text{ fő zsidó adóköteles jövedelem.}$$

A C_1, C_2, C_3 (vallási) csoportokhoz tartozó adóköteles teljesítményt értelmezhetjük úgy, mint n évvel korábban megtett T összegű befektetést. (Báden történetét ismerve nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy az induló feltételeik – közel

20 évvel korábban – hasonlóak voltak.) Ennek szintje érte el p százalékos kamat, r kamatláb mellett az 1895-ben tapasztaltakat. A T_n kulturálisan determinált tőke hozadéka eltérő eredményt hoz.

$$T_n \Rightarrow (C_1 < C_2 < C_3)$$

- Az adott kulturális (vallási) csoport a rá jellemző etikai tartalma szerint nyilvánul meg, gazdasági döntéseit a „tisztán racionalistól” az adott kultúra képessége szerint mintegy eltéríti. Az adott kultúra, nyilván egyéb externáliákkal közösen fejtenek ki akkora eltérítő hatást, hogy a futamidő végére a tapasztalt eredményt kapjuk.
- A befektetésekre gyakorolt kulturális hatások mértékét r_1, r_2, r_3 kamatláb szerint határozhatjuk meg mint a morális projekció kultúránként különböző eltérését.

$$E_n = E \cdot r^n \Leftrightarrow T_n = T \cdot r^n$$

$$C_n = (C \cdot r_1^n) < (C \cdot r_2^n) < (C \cdot r_3^n)$$

A képletet átrendezve megkapjuk az adott kultúra hatékonyságának mértékét.

$$\boxed{r^n = \frac{T_n}{T}} \quad \boxed{r = \sqrt[n]{\frac{T_n}{T}}}$$

(1895-re, n=20 év futamidővel:)

$$T_{20} \Rightarrow C_1 \rightarrow r_1 = 1,05$$

$$T_{20} \Rightarrow C_2 \rightarrow r_2 = 1,08$$

$$T_{20} \Rightarrow C_3 \rightarrow r_3 = 1,69$$

Az államháztartás szakmai és etikai kontrollja iránti igény visszavezethető a civilizáció és gazdaságtörténetének hajnaláig. Az idők folyamán egyre inkább jellemző lett, hogy a tervezés és ellenőrzés rendszert alkottak. Néha összehangolt rendszereik is kialakultak. A fejlődést erősen befolyásolta azoknak a gazdasági etikához való viszonya.

- A civilizáció hajnalán a gazdasági viszonyok fejlődése – mítoszok és régészeti dokumentumok alapján – mintegy kitermelte magából az együttműködés normáit, a harmónia-elv, a tálió-elv értékeit. A számonkérés korai elvárásait, alkalmazott technikáit. Egyiptomban már az Ó-birodalomban kiépült egy jelentősnek mondható, írnokokból álló bürokrácia. Dzsószer fáraó idején már szakmai elvárásokkal.
- A klasszikus ókor jelentős fejleménye volt, hogy Görögországban a pénzforgalmi rendszerek elveit (Arisztotelész), a gazdaság működésének elméletét (Xenophón),

az első közpénzügyi rendszertant (Anonymus Iamblichi) és etikát kidolgozták. Megszületett tehát a tervezés és ellenőrzés harmóniájának megteremtése iránti igény.

Szakmai és etikai elvárásokat egyaránt megfogalmaztak. Megítélésük szerint a hatékony gazdálkodásnak feltétele az erényes viselkedés és a szakismeret. Az a gazdálkodó (oikonomoszok), aki az elfogadott erényekkel szembeszáll, az üzleti életben hátrányt szenved. Arisztotelész a pénzügyi rendszereket, sőt magát a pénz fogalmát is gazdasági, államtudományi és etikai értékek egységeként mutatta be. „A pénz mindent összemérhetővé tesz” és ezen az alapon „egyenlőséget és igazságot teremt.”

Szolon törvényei az államháztartás rendbetételére irányultak. Az adórendszer korszerűsítését az igazságosság-elv figyelembevételével igyekezett elérni.

Iamblichi szofista filozófus a pénzforgalom és a törvényes rend tisztességes harmóniájának megteremtésére törekedett. Főművében (Protreptikosz) a gazdaság ügyeihez értő szakképzett testület felállítását szorgalmazta, mert veszélyekkel jár, ha arisztokraták vagy más politikusok szakismeret nélkül kerülnek döntési pozíciókba.

- Athénben, részben a gazdaságelméleti iránymutatások hatására a Kr.e. 4. században komoly és hatékony közigazgatási rendszer alakult ki. A legmagasabb szintű állami ellenőrzés szervezetének létrehozását a pénzügyi folyamatok pontosabb nyomon követése miatt kezdeményezték. Az áttekinthetőség növelésével a rendelkezésre álló anyagi forrásokkal könnyebb volt gazdálkodni. A korrupt hivatalnokokat is könnyebb volt leleplezni. Legmagasabb szinten ellenőriztek az Apodektészek (az adó és vámügyek felügyelői), és a Logisztészek (a főszámvevők), akik közvetlenül a Tanács számára voltak jelentésre kötelezettek.
- A klasszikus polgári közgazdaságtan és etika jelentős fordulatot azzal hozott, hogy a tiszta körülmények megteremtése érdekében fellépett az externáliákkal szemben. A tudomány megújításának a szándéka igényelte részükről azt a radikalizmust, hogy az antik klasszikusok által lefektetett társadalmi és etikai talppilléreket felszedjék (lásd: B. Mandeville). Megítélésük szerint a hatékony gazdálkodás talppillére a józan belátás (ráció) és a serény munka. Az etikai talppillére az önértékvényesítés és a haszonmaximalizáció (utilitarizmus) önérdet érvényesítő magatartás (lásd: A. Smith). A siker receptjeként tudatosították a vállalkozókkal: „az üzletben nincsen barátság” és hogy „a pénznek nincs erkölce.”

Az állammal szemben elvárás lett a gazdasági élet lehető legteljesebb liberalizálása: a „laissez-faire” politika.

- Az etikus szemlélet háttérbe szorításával közel egy időben, a felvilágosodás korában fontos szakmai kezdeményezés volt a közpénzügyi rendszerek egységesítése a Napkirály Franciaországában (lásd: J.B. Colbert), a Habsburg Birodalomban (lásd: Pálffy Pál, G.B. Castelbarco) és néhány fejedelemségben. Ezek felváltották és intézményesítették a korábbi ad hoc rendszereket.

A gazdasági tervezés és ellenőrzés összehangolása iránti igény ismét megjelent. Colbert az állami számvevőszéket ugyan sikeresen felállította, de nem tette független intézménnyé, a Pénzügyminisztérium alá sorolta.

- Az etikai kontroll iránti szakmai igény reálisan akkor jelent meg, amikor a 20. század végére bebizonyosodott, hogy a gazdasági tervezés és a közpénzek hatékony felhasználása a média hatalmi tényezővé válásának következtében nem képzelhető el a társadalmi nyilvánosság bevonása nélkül. Ennek egyik következménye lett az ellenőrzési rendszerek fejlesztése. Másik a tervezés és ellenőrzés rendszerszerű összehangolása. Harmadrészt bebizonyosodott, hogy a társadalmi igények kielégítésére figyelmes, tehát etikus pénzügyi rendszerek működtetése anyagilag is megtérülő befektetések.
- A szabad piacgazdaság és a polgári közgazdaságtan történetének talán legjelentősebb változása a 20. században zajlott. Az I. Világháború után a gazdasági viszonyok örei kénytelenek voltak feladni az állami benemavatkozás dogmáját, és az évszázad végére eljutottunk odáig, hogy az etika ismét kikényszeríthette jogait a gazdasági életben. Nem erőszakkal, nem külső adminisztratív beavatkozás eredményeként, hanem a következő gazdasági és társadalmi kényszerek hatására:

Világgazdasági kényszerek.

Globalizációs kényszerek.

A modern média kényszerítő ereje.

Az Y generáció kényszerítő képessége.

- Az etika a 20. század végén a gazdasági, és üzleti élet kényszerítő körülményei közé került. Józan szemléletű gazdasági tervező szakember kénytelen vele szembenézni még azon az áron is, hogy a klasszikus polgári közgazdaságtan „legszentebb” dogmáit miatta feladja.

- Az etika gazdasági szerepének megítélése alapján érdemes egymástól megkülönböztetni az Avantgarde és a Posztmodernnek tekinthető iskolákat. Az előbbibe sorolhatók azok a tudósok, akik a század véleményformáló egyéniségei voltak. John M. Keynes válságkezelő közgazdaságtanát, valamint Milton Friedman neoliberais konjunktúraelméletét annak ellenére érdemes együtt elemezni, hogy egymással szöges ellentétben állnak. Mindkét iskola avantgarde szerepet vállalt, amikor a gazdaságtudomány megújítását kezdeményezte. Válaszaik emiatt rokoníthatók.

Etikával nevesítetten Keynes nem foglalkozott, mintha tudatosan kerülte volna. Friedman azonban annál gyakrabban. Számára a társadalmi és etikai elvárások, mintegy szakmai ellenségként jelentek meg, ezért annál gyakrabban tárgyalta.

A Posztmodern szellemű gazdaságtudomány meglehetősen heterogén alkotókból áll. Azt tekintik feladatuknak, a hogy komplex gazdasági folyamatokat a maguk egészében ragadják meg. Természetesen megkísérlik integrálni a szervesen összetartozó dolgokat, így az externáliákat, a gazdasági tartalmat és az etikát. Kevés kivételtől eltekintve (lásd: K. Arrow; J.E. Stiglitz) nem „tankönyvi, fővonalas” tudományt művelnek, ezért is nehéz őket klasszikusan vehető iskolának tekinteni.

- Az etikatörténeti előzmények áttekintésének végén megállapíthatjuk: napjainkra eljutottunk arra a szintre, ahol már nem az számít izgalmas kérdésnek, hogy játszik-e szerepet a gazdaság (nemzetgazdaság), a pénzügyek (közpénzügyek), és az ellenőrzés terén az erkölcs és a morál, hanem az, hogy miképpen.

A nemzetgazdaság és gazdasági mechanizmusainak etikus szemléletű átalakítása tekintetében jelentős előrelépés lenne egy egységes közpénzügyi rendszer megteremtése, illetve egy olyan etikai kontroll kialakítása a Számvevőszék számára, melyet a közpénzügyi törvény szellemiségéből lehet levezetni.

- A jelenlegi helyzet reformokat igényel. „Salátatörvényekkel” aktuális bajainkat hatékonyan orvosolni már nem lehet. (Sárközy. 2006)(Vígvári. 2007.) Elő kellene ezért segíteni a pénzügyi rendszer áttekinthető (transzparens) és hatékony (gazdaságilag és társadalmilag egyaránt hatékonyabb) működését. Megítélésünk szerint ennek szakmai alapjain túl társadalmi és etikai előfeltételei is vannak. Az Állami Számvevőszék a tervezett törvény kapcsán szakmai téziseket állított össze.

(ÁSZ Tézisek. 2007) Ezekre, mint alapra etikai téziseket is érdemes fűzni, néhány szakmai-etikai megfontolás kíséretében.

- I. Tézis: Közpénzügyek a közigazgatáshoz hasonlóan társadalmilag és etikailag egyaránt érzékeny területek. A reformok sikere az alkalmazott gazdasági és humán értékeken (a sarkalatos erényeken) múlik
- II. Tézis: A sikeres szabályozás feltétele, hogy a közpénzügyekben érintett összes szereplőt – a kormányzatot, önkormányzatokat, lakossági csoportokat, gazdasági és üzleti köröket, valamint a közigazgatási apparátust – a tevékenységüket meghatározó érdekeikkel és értékeikkel együtt vegyük számításba.
- III. Tézis: Az állam fokozott társadalmi felelősségvállalása közbizalmat képes teremteni. A közpénzügyek vonatkozásában stabilizáló hatást vált ki, hogy miközben aktivizálja a gazdasági szereplőket, a lakosságot megnyugtatja.
- IV. Tézis: Profitérdekelt vállalatok, intézmények társadalmi felelőssége (csr) és az állam társadalmi felelőssége (ssr) rokon természetű. Felelősségük a-tekintetben közös, hogy ma már sem vállalkozói, sem állami részről nem mondhatnak le a rájuk háruló szociális, karitatív, ökológiai, öko-szociális nemzeti programok finanszírozásáról, – ideértve a nemzetközi filantróp kötelezettségvállalást is.

PUBLIKÁCIÓSJEGYZÉK

- HUFF ENDRE BÉLA (1989): László Ervin rendszerelmélete. *Magyar Filozófiai Szemle*. (1. szám.) 157-162. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (1995): Az újkori színelmélet két paradigmája. *Magyar Filozófiai Szemle*. (3-4. szám.) 455-480. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (1999): A multidiszciplináris tudományról és finanszírozásról. *Magyar Tudomány* (12. szám.) 1508-1511. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (2002): Reklám a snassz után. In: Lovász Sándor (szerk.): *Economica /III. Szolnoki Főiskola Tudományos Közleményei*. 63-69. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (2005): Filantróp Finanszírozási Program. *EU Working Papers*. (1. szám.) 12-55. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (1991): A művészeti egyetemek esélyei. *Magyar Felsőoktatás*. (6-7. szám.) 42-43. p.
- HUFF ENDRE BÉLA. (1992): Művészeti egyetemek és a habilitáció. *Magyar Felsőoktatás*. (8. szám.) 28. p.

- HUFF ENDRE BÉLA (1992): Az ezredforduló, mint gnoszéológiai probléma. In: *A magyar filozófusok I. Világtalálkozója. 1st WORLD MEETING OF HUNGARIAN PHILOSOPHERS (augusztus 16-18)* 86-88. p.
- BÁGER GUSZTÁV – HUFF ENDRE BÉLA (2002): Az etikum beépülése a gazdaságtudományba. In: *Szolnoki Tudományos Közlemények, VI. Szolnok*
- HUFF ENDRE BÉLA (2003): Európai Unió és a regionális kommunikáció. In: *Szolnoki Tudományos Közlemények, VII. Szolnok*

- HUFF ENDRE BÉLA (1999): Civil szervezetek kommunikáció nélkül. In: Csefkó Ferenc - Horváth Csaba (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom*. MTA RKK Pécs. 232-240. p. ISBN 963 849 0439
- HUFF ENDRE BÉLA (1999): Tér és a forma tanára: Megyeri Barna. In: Scherer József (szerk.): *100 év formatan*. Budapest: Magyar Iparművészeti Főiskola.
- HUFF ENDRE BÉLA (1999): A formatan tanára: Mengyán András. In: Scherer József (szerk.): *100 év formatan*. Budapest: Magyar Iparművészeti Főiskola
- HUFF, ENDRE BÉLA (2003): Therapeutic Object Culture and Design. In: 1st Art therapy – World congress 30 March – 2 April 2003 Budapest Convention Centre Budapest. /CD: MB-04/

- Tudományos elemzés az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézete számára:
- HUFF ENDRE BÉLA (2006): A korrupció gazdasági-etikai természete. *ÁSZ FMI kézirat*. 127 p.
- HUFF ENDRE BÉLA (2007): Transzparencia és állami döntések. *ÁSZ FMI kézirat*. 92 p.

- HUFF ENDRE BÉLA (1992): A szemiotika ontológiai dimenziójáról. Néhány gondolat a folyóirat szemiotika vitájához. *Szellem Kép*. (2. szám)
- HUFF ENDRE BÉLA (1993): Volt e egyáltalán posztmodern? *Szellem Kép*. (1. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (2000) Jó hírünk színei (1. rész.) *PR Herald*. (11. szám.) 74-74. p.

- HUFF ENDRE BÉLA (2001): Jó hírünk színei (2. rész.) *PR Herald*. (1. szám.) 74-75. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (2003): Jó hírünk hangjai. *Kommunikáció menedzsment*. (2. szám.) 22-28. p.
- HUFF ENDRE BÉLA (1993): Az ezredforduló, mint gnoseológiai probléma. *Magyar Nemzet* (június 8. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (1995): Gazdasági megszorítások és a rasszizmus. *Magyar Nemzet* (július 29. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (1995): A társadalmi célú reklám esélyei. *Magyar Reklámszövetség Tájékoztató*, (3. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (1997): Az előítélet mentes kommunikációról. - Megszólalni, de hogyan? Az üzenetközvetítő felelősségéről. *Magyar Reklámszövetség Tájékoztató*, (3-4. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (2007): Az ingyenes oktatásról. *Figyelő*. (31. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (2007): Szakmai kontroll nélkül. *Figyelő*. (47. szám.)
- HUFF ENDRE BÉLA (2008): Esélyek a korrupció ellen. *Figyelő*. (34. szám.)